

SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL AÇIDAN ATATÜRK'ÜN LİDERLİĞİ ÜZERİNE BİR DENEME

Taner Aslan

Öz

Lider ve liderlik bir topluma dinamizm getiren itici bir güçtür. Toplumlar büyük önderleriyle birlik ve beraberlik içinde buldukları tehlikeleri bertaraf ederek, gelişmeleri yakalama azmi ve bilincine sahip olurlar. İçinde yaşadığı toplumun dinamosu olma özelliğine sahip olan büyük lider M. Kemal Atatürk, liderlik hususiyetleriyle siyasal ve sosyo kültürel sahada radikal dönüşümü gerçekleştirmiştir. Doğuştan getirdiği kişisel liderliğinin yanında ortamsal liderliği ve de etkileşim liderlik modellerine sahip olan M. Kemal, yerine ve zamanına göre hem otokratik hem demokratik bir liderlik pozisyonunda olmasının yanında vizyonu olan, becerikli, yaratıcı, girişken, idealist, zihinsel ve bedensel enerjiye sahip, bilgili ve tecrübeli birikimi olan, soyut düşünme yeteneği gelişmiş, ikna yeteneği olan etkili bir liderdir. Çalışmamızda M. Kemal'in liderlik niteliklerini tespit ederek, bu niteliklerinin inkılapları gerçekleştirmede ki rolünü ele alacağız.

Anahtar Sözcükler

M. Kemal Atatürk, Lider, Liderlik, İnkılâp, Siyasi, Sosyal, Kültürel Değişim.

An Essay on the Leadership of Atatürk from Cultural and Socio-Political Point of view

Abstract

Leader and leadership are impulsive powers bringing dynamism to society. Societies own the conciousness and catching the tenacity of progresses by defeating the dangers, that they are inside, within solidarity and unanimity with their great leaders. The great leader M. Kemal Atatürk, who has the essence of being the dynamo of the society that he lives in, has succeeded the transformation in the fields of social and political areas. In addition to his personal leadership from the birth, Mustafa Kemal, who owns both environmental leadership and interactional leadership models, is an influential leader of being at the position of an autocratic and democratic leadership up to the place and up to the time, having a vision, skillful, creative, idealist, enterprising, having corporal and inward energy, having knowledge and experimental saving, having improved intangible conception skill and having the persuasion skill. In the study, we are going to study the role of Mustafa Kemal's leadership skills in contriving the Turkish Revolutions.

Key Words

M. Kemal Atatürk, Leader, Leadership, Revolution, Political, Social, Cultural Changing

Giriş

Toplumların tarihine büyük liderler yön vermiştir. Tolstoy “büyük millet, büyük adamlar yetiştirir” der. Türk Milleti, tarihe yön veren birçok lider yetiştirmiştir. Türk milletinin yetiştirmiş olduğu liderler arasında M. Kemal ise emsalsiz bir önderdir. Onu eşsiz kılan, içinden çıktığı milletine yön vermiş olmasıdır. Dolayısıyla bu toplum onun yapıtı olma özelliğine sahiptir.

Her büyük insan ve her büyük kendi başına bir inceleme alanı oluşturur. Böyle bir insanı ya da olayı incelemek artık kendi içinde bir bilim olur. Kişiliği, eylemi, ortaya koyduğu ürünü ile Atatürk, kendi başına ve kendi içinde bir inceleme alanı olmuştur (Kongar, 1994:21). Bu inceleme/değerlendirme çalışmamızda esas etkinlik “saptama”dır. Saptamamız sosyo kültürel ve siyasal sahada yapılan modernleşme pratiği üzerinde M. Kemal liderliğinin tesirine yöneliktir. Türk çağdaşlaşmasının tüm alanlarında M. Kemal'in liderliğinin

damgası vardır. Bu açıdan Cumhuriyet modernleşmesi, M. Kemal’in bütüncül bir lider olmasıyla şekil bulmuş bir çağdaşlaşma hareketidir.

Saptamamızda ilk olarak lider ve liderin niteliklerini ele alacağız, ardından M. Kemal’in liderlik hususiyetlerinden bahsedeceğiz, sonra siyasal ve sosyo kültürel sahada gerçekleşen inkılapları O’nun liderliği açısından değerlendireceğiz.

Lider ve Nitelikleri

Atatürk’ün liderlik hususiyetlerini tespit etmeden önce, O’nun liderliğini anlayabilmek için lider kavramı üzerinde duracağız. Lider ve liderin niteliklerine yönelik açıklamaların yapılması ile bir liderde olması gereken özellikleri ortaya koyarak, Atatürk’ün liderlik vasıflarını tespit etmiş olacağız.

a) Lider ve Liderlik Nedir ve Etkili Bir Lider Nasıl Olmalıdır?:

Lider’in birçok tanımı yapılmıştır, ancak ortak bir tanımı mevcut değildir. Lider tanımlarından birkaçı şu şekildedir. *Lider*, ‘planı ve programı olan, çevresini bu yönde etkileyebilen, başkalarının düşünemediğini gören’, ‘kafasındakilerde taraftarlarından bir adım önde ve sezgisi kuvvetli olan, başkalarını ikna edebilen kişi’, ‘mevcut kaynakları en iyi şekilde kullanma ve bireyleri kuruluşun amaçlarına uygun biçimde azami etkiyi ve verimi sağlayacak tarzda çalıştırma sorumluluğunda olan’, ‘insanlardaki potansiyeli açığa çıkaran, girişimcilik ruhunu ve cesaretlerini harekete geçiren, sonuçlarını değiştirmeyi bilen’, ‘vizyonu olan, zihinsel enerjiye sahip, becerikli, yaratıcı, girişken, idealist, bilgili, kendini sürekli yenileyebilen, çok boyutlu ve soyut düşünme yeteneği gelişmiş, çalışmalarında heyecan yaratan onlara enerji ve ilham veren, ikna yeteneğiyle sıradan olanları dahi sıra dışı şeyler yapar hale getiren, etkileyen ve sonuçları değerlendirebilen örnek bir insandır’. *Liderlik* ise, ‘olanı görme, olması gerekeni kestirme ve insanların planları ve kararları eyleme dönüştürmelerini sağlama sanatı’, ‘strateji ve karakterin güçlü bir biçimi’, ‘kaynakları, amacı, yöntemleri ve gerekli coşkuyu sağlayarak, kişileri olumlu olaylar doğrultusunda direkt veya dolaylı olarak etkileme ve ikna etme yeteneği’ dir (Türker, 2004: 11).

Büyük liderler toplumu harekete geçirir ve toplumda tutku uyandırır ve yapılacak işlerde bir esin kaynağı oluştururlar. Lider; strateji, vizyon ya da güçlü fikirlere sahip olmanın yanında, çok daha temel bir gerçek olarak duygulara hitap eder. Liderin girişimi ister strateji oluşturmak, ister ekipleri seferber etmek olsun başarısı bunu nasıl yaptığına bağlıdır. Lider duygulara doğru bir yön vermekte başarısızsa, hiçbir şey olabileceği ya da olması gerektiği gibi yolunda gitmeyecektir (Goleman, 2002: 15). Lider, zorluklar karşısında iyimserliğe hatta esinlemeye teşvik eder (Kongar, 1994:16).

Toplumlar ancak amaçları ve fikirleri kendilerine benimsetilerek sevk ve idare edilebilir. Benimsetme, sevk ve idare, etkili liderle gerçekleşir. Etkili lider, yüksek doğruluk ve dürüstlük standartlarına göre yaşayan, idare ettiği toplumun misyon ve vizyonunu tespit eden, bunu açık biçimde ortaya koyan, personeline muhteşem bir vizyon uyandıran, davranışlarıyla ifade ettiği inançlar birbiriyle tutarlı ve uyumlu olan bir liderdir (Türker, 2004: 57).

Bu tanımlardan yola çıkarak Atatürk’ün liderliğini şu şekilde tanımlayabiliriz: ‘vizyonu olan, zihinsel enerjiye sahip, becerikli, yaratıcı, girişken, idealist, bilgili, kendini sürekli yenileyebilen, çok boyutlu ve soyut düşünme yeteneği gelişmiş, çalışmalarında heyecan yaratan onlara enerji ve

ilham veren, ikna yeteneğiyle sıradan olanları dahi sıra dışı şeyler haline getiren, etkileyen ve sonuçları değerlendirebilen, örnek bir insandır.’ (Türker, 2004: 27).

b) Liderlik Türleri: Grubun karar mekanizmalarına göre genel olarak üç tür liderlik görülür. Grubun yapısına göre, karar alma mekanizmalarınca belirlenen liderlik tipi *otokratik liderlik* tir. Bu türe göre lider kararların belirleyicisidir. Kararlar lider tarafında alınır ve grubun diğer üyeleri bu kararlara uymak zorunda kalır. Kararların liderle birlikte grubun diğer üyelerinin katılımıyla alındığı liderlik *demokratik liderlik* tir. Bu tür liderlikte her üyenin karar mekanizmasına iştiraki liderinki ile eşittir. Kararların tek tek üyelere bağlı olan yani grupların içinde müşterek bir karar yapısı olmayan tür ise “*birakınız yapsın*” türü liderlik tir (Kongar, 2005: 186-187).

Atatürk, genel eyleminin süresi ve çeşitliliği dolayısıyla, liderliğin hemen tüm çeşitlemelerini başarıyla kullanmıştır. Çevresiyle münasebetleri açısından, O’nun durumu farklı zamanlarda farklı nitelikler taşır. Bu nedenle de gerçekleştirmek istediği amaçların, toplumun siyasal ve kültürel yapısı bakımından meşruluğu ve gerçekleştirilebilirliği farklı aşamalarda değişik görünüm kazanır. Yani O’nun çevresiyle olan ilişkileri, devamlı bir niteliksel değişim içindedir (Kongar, 2005: 188-189).¹ Ayrıca ödül ve ceza verme gücü, meşruiyet, cazibesi, uzmanlık gibi sosyal psikoloji biliminin dört güç kaynağını (Kongar, 2005: 189) Atatürk grup içindeki otoritesini güçlendirmede kullanmıştır.

c) Sosyal Psikoloji Bilimi Açısından Lider Modelleri: Bireyin grup içindeki davranışları, onun hem bireysel hem de toplumsal niteliklerini ortaya koyar. Böylece birey ortaya koymuş olduğu nitelikleriyle lider olarak ortaya çıkar. Son yıllarda liderlik kavramı üzerinde çağdaş yorumlar geliştirildi. Sosyal psikoloji bilimi liderliği oluşturan kaynaklar üzerinde durmuş, “liderin nereden geldiği” ve “onu ortaya çıkaran etkenlerin ne olduğu” ile “kişinin liderliğinin hangi unsurlar neticesinde meydana geldiği” gibi sorular araştırma konusu olmuştur. Sosyal psikoloji bilimi, araştırma ve incelemeleri grup içi liderlik kavramı üzerinde yoğunlaştırmış, ortaya çıkan bulgular, toplumsal çaptaki liderlik olayına da ışık tutucu niteliğe sahip olmuştur (Kongar, 2005: 182-183). Sosyal psikoloji, liderin ortaya çıkışı ile ilgili olarak iki model üzerinde durur: İlki liderin niteliklerinin kendi kişiliğinden geldiğini gösteren *kişisel liderlik modeli*, ikincisi lideri ortamın koşullarının ortaya çıkardığını savunan *ortamsal liderlik modeli*, üçüncüsü ise hem ortamın koşulları ve ihtiyaçları ile kişinin doğuştan getirdiği hususiyetlerin bir arada toplandığı *etkileşim modeli*.

Öteki insanları etkileme yeteneği olarak adlandırılan *kişisel liderlik modeli*, grup içi ya da dışı olsun daima lider olma özelliğine sahiptir. Hususiyetleri çevresinden değil doğuştan gelen bu modele göre, hep lider kişiler olma özelliğine sahiptir. *Ortamsal liderlik modeli*, liderlik konusunda kişinin özelliklerini bir kenara bırakarak, çevrenin gereksinme ve şartlarına vermektedir. *Etkileşim modeli* ise birey ile ortamın etkileşimine dayalıdır. Bu nedenle gerçeğe daha yakın bir modeldir (Kongar, 2005: 183).

¹ M. Kemal’in bu niteliği ile ilgili olarak Samsun’a çıkışı ve Erzurum Kongresi öncesindeki durumu ile Sivas Kongresi Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak durumu farklıdır.

Atatürk’ün liderliğini sosyal psikoloji bilimi açısından incelediğimizde, O’nun yukarıda değindiğimiz üç lider modelinin hepsine de sahip olduğunu görmekteyiz. Kendi kişisel niteliklerine ek olarak kendini bilinçli bir şekilde hazırlaması ile bunları kullanma ve yaratma konusundaki çabaları *kişisel liderlik modeline* sahip olduğunu gösterir. O’nun kişisel niteliklerinin yanında ortamın koşulları O’nu lider olarak ortaya çıkartmıştır. Bu da *ortamsal liderlik modeli* ile değerlendirilir. Hem bireyi hem de ortamı dikkate alan *etkileşim modeli* de kendiliğinden ortaya çıkar.² O, tam bir liderdi. “*Şef asker mi, sivil mi olmalı*” diye sorulduğunda, “*Şef şef olmalı, ister sivil ister asker*” (Banoğlu, 1955: 42) ifadesiyle bunu göstermiştir.

Siyasal – Sosyal ve Kültürel Açından Atatürk’ün Liderliği

Sosyal psikolojinin son zamanlarda yapmış olduğu araştırmalar neticesinde, bir liderde kişisel olarak, yetenek sahibi olması, yani zeka, dikkat, rahat konuşma, özgün olma, karar verme gücü, başarılı olma, yani bilimsellik, bilgi, fiziki başarılar, siyasal başarılar, sorumluluk bilincine sahip olma, yani güvenilirlik, girişkenlik, sebat, atılganlık, kendine güven, mükemmelleşme arzusu, katılma, yani, etkinlik, sosyallık, işbirliği, uyum yeteneği, espri gücü (Kongar, 1978: 91.; Kongar, 2005: 198). Bulunmalıdır. Aşağıda değinileceği üzere bu nitelikler M. Kemal’in nev-i şahsına münhasır bir şekilde zuhur etmiştir.

Homans’ın grup liderliği açısından M. Kemal’in liderliğini incelediğimizde bunların M. Kemal’de mevcut olduğunu görmekteyiz (Homans, 1950: 423-440). Homans’ın grup liderliği ilkelerine göre bir liderin özellikleri şu şekildedir: lider durumunu muhafaza etmeli, grup kurallarına riayet etmeli, liderliğinin sorumluluklarını yerine getirmeli, emir verirken kurulmuş olan iletişim kanallarını kullanmalı, boyun eğilmeyecek emirler vermemeli, izleyicilerine liderlik etmeli, bir üyeyi diğer üyelerin yanında suçlamamalı ya da övmemeli, bütün durumu dikkate almalı, grup kurallarına uygun davranışlarda bulunmalı, dinlemesini bilmeli, kendisini tanımalı (Kongar, 2005: 199-211).

a) Toplumun Nabzını Tutan Bir Liderdir: Atatürk bir liderde olması gereken bütün özelliklere sahip olmakla birlikte, çok yönlü kişiliği de O’nun liderlik vasfının şekillenmesinde en önemli etken olmuştur. O’nun liderliği sadece zaman kesimlerine ve sahip olduğu resmi sıfatlara göre değişiklik göstermekle kalmaz, her büyük taktisyen gibi, kimlerle birlikte olduğuna, çevrenin ve durumun koşullarına göre tutum değiştirebilen, farklı karar mekanizmaları ve biçimleri kullanabilen bir liderliktir (Kongar, 2005: 193), O, durumunu muhafaza eden bir liderdi. Daima bir lider gibi davranır, bütün münasebetlerini liderliğini muhafaza edecek tarzda düzenlerdi. M. Kemal, kendi grubu içinde kendi uyacağı kuralları kendisi tayin ederdi. Özellikle toplumsal devrimleri gerçekleştirirken toplumun nabzını daima elinde tutmuş, yerleşmiş gelenek ve görenekleri temsil edenlerle işbirliği etmiştir. Başka bir ifadeyle, devrimleri gerçekleştirirken toplumu saf dışı etmemiş, bilakis onlardan ilham alarak inkılapları gerçekleştirmiştir. Mevcut kurallar açısından, küçük gruba tam

² Şevket Süreyya Atatürk’ün liderlik vasıflarını şu sözle belirtir; “*Mustafa Kemal, hem toplumumuzun ve devrimimizin bir eseridir, hem kendini yaratan bu toplumun ve çağın hayat ve kaderine tesir ederek onlara yön ve şekil vermiştir.*” Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, Mustafa Kemal, II**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.

egemen, büyük grubu ise yönlendirmede de çok maharetli bir liderdi. Kendi doğrultusunda en iyi uzlaştıran tarihsel kişiliği son derece özgündür (Kongar, 2005: 202).

b) Vizyon Sahibi, Ayrıntılara Dikkat Eden, Yapacağı İnkılapları Bilen ve Zamanını En İyi Şekilde Kullanan, Gerçekçi, Mükemmeliyetçi Bir Liderdir: Bir lideri lider yapan en mühim özelliklerden biri liderin vizyon sahibi olmasıdır. M. Kemal değişimde en ince ayrıntıya dahi dikkat etmiş bir liderdir, inkılapların gerçekleşmesi de Atatürk'ün bilgi, tecrübe ve yapacağı inkılapları bilmesinde yatar. Ayrıca M. Kemal'de zaman kavramı çok mühim bir yer tutar. Zira O, yaptığı ve yapacağı tüm işleri zaman prensibine göre yürütmüştür. M. Kemal gerek savaş meydanlarında gerekse ülkenin imar edilmesinde ve modernleşmesinde gerekli olan inkılapları zamansız yapmamıştır. Planladıklarını zamanı geldiğinde tatbik etmiştir. *“Her şey sırasında ve zamanında yapılmalıdır”* (Kansu, 1998: I/235) ifadesi, kendisinin inkılap hareketlerini bir plan, program dâhilinde hazırlayarak bunları zamanı geldiğinde tatbik ettiğini gösterir. Zamanlama yeteneğine sahip bir lider olarak geniş, önemli gördüğü meselelerin çözümünü zamanı geldiğinde tatbik koymuştur (Atatürk, tz: I/276). İleride yapacağı işleri zamanı gelmeden açığa vurmaz, onu bir sır gibi saklardı (Okyar, 1982: 457). Aceleci bir lider değildi. Zamanını iyi hesap eder, bütün projelerini planlar ve zamanı geldiğinde de açığa çıkarırdı. O, *“Görelim bakalım durumlar gelişsin”* (Kansu, 1998: 522) ifadesi şartların olgunlaşmadan harekete geçmediğini gösterir. Mazhar Müfit'le hâkimiyet-i milliye üzerine konuşurlarken *“Karar verilen her şeyin tatbiki için vakit ve zamanı beklemek ve o zaman geldiğini bilmek lazımdır”* (Kansu, 1998: 34) ifadesi bu hususa ne denli riayet ettiğini gösterir. Görüldüğü üzere M. Kemal zamanı gelinceye kadar düşüncelerini milli bir sır olarak vicdanında saklamıştır (Irmak, 1967). Harf Devrimi yapılmadan evvel Cahit Yalçın, harf değişikliğinin neden yapılmadığını M. Kemal'e sorduğunda, bu sorunun vakitsiz sorulan bir soru olduğunu Seyit Kemal nakleder (Karaaliolu, 1984: 364). Bu da O'nu gerçekçi bir lider yapmıştır. İçinde bulunduğu durumun gerçeklerini hesap eder, planını uygulamak için zamanın olgunlaşmasını beklerdi. Falih Rıfki, *“Atatürk olgun bir kararı uygulayacağı zaman, iradesi kükrediği kadar, dehası en kolay ve kestirme usulleri bulmakta müstesna bir hüner gösterirdi.”* (Banoğlu, 1981: 496) der. *“Gerçeğin ta gözünün içine bakmak gereklidir”* (Paruşey, 1973: 351) diyen Atatürk, boş hayaller peşinde koşmamış, boş hayaller peşinden koşulduğunda bunun bize çok pahalıya mal olduğunu belirtmiştir (Gaulis, 1983: 43). Milletini kandırmamıştır. Aldatıcı vaatlerde bulunmamıştır. *“Memleketi imar edeceğimiz dediğimiz zaman, bilinmelidir ki yalnız yapabileceğimiz işleri yapacağız”* (Soyak, 1973: 459) ifadesi gerçekçi bir lider olduğunu ortaya koymaktadır. Mükemmeliyetçidir aynı zamanda. Bir şeyin daha iyisini yapabileceğine inanırsa onu tahrif edebilirdi. Yapamayacağını bilirse ona dokunmazdı (Egeli, 1959: 186).

c) Milli Strateji Anlayışına Sahip, Sabırlı Bir Liderdir: M. Kemal tutum ve davranışında milli strateji anlayışına sahip bir liderdi. Türk Bağımsızlık Savaşı'nı hazırlayıp uygulamada, Yeni Türk Devleti'nin kurulmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin devamlılığı konusunda milli stratejiden yana olmuştur. Sözlerinde olduğu kadar uygulamalarında da bu niteliği görülür (Erendil, 1986:

20). Sabır ise O'nun liderliğinin en önemli vasıflarından biridir. Yapacağı işleri sabırla yapar ve *"her şey sırasında"* derdi. Karşılaşılan her güçlüğü sabırla, metanetle karşılardı. O'nun vakur duruşu ile hadiseler hep müspet bir şekilde neticelenmiştir. Gereksiz tartışmalarla ne gerginlik isteyenlere prim vermiş ne de tartışma zemini oluşturulmasına fırsat vermiştir. Bir keresinde mecliste fes tartışmaları yapan bazı mebuslara *"Sırası değil bu tartışmaların, işlerimize bakalım"* (Atay, 1990: 31) diyordu.

d) Çok Yönlü Bir Liderdir: Türk inkılâbı, Atatürk'ün çok yönlü bir lider olmasıyla gerçekleşmiştir. M. Kemal, mevcut siyasi iktidarın tüm niteliğini değiştirmiş, ayrıca siyasal irade ile bütünleşmiş olan kültür unsurlarını da bertaraf etmiştir (Kongar, 1994: 39). Bir siyasal iktidarın kısa bir sürede içinde ortadan kaldırılarak yeni bir idare tesis etmede ve geçmişin siyasal iktidarının uzantıları ve onun izlerini taşıyan müesseselerin ortadan kaldırılmasında; kararlı, azimli, dirayetli, kendinden emin, bilinçli, sağlam, ileri görüşlü, korkusuz, doğru bildiklerini yapmaktan çekinmeyecek kadar güçlü, cesur, gözü pek bir lider gereklidir. M. Kemal'de küll halinde bu hususiyetler var olduğu için geçmişin siyasal iktidarını radikal bir kararla kökünden değiştirerek, millet menfaatlerini gözeten, millî hâkimiyete dayalı bir idare şeklini tesis etmiştir.

M. Kemal, devlet idaresinden tutun da ağaç dikmeye, traktörle tarlayı sürmeden tutun da yeni harfleri öğretmesine kadar hemen her alanda koşuşturmuştur. Tek amacı vardır ülkesini müreffeh kılmak. O ülkesini bayındır bir hale getireceğine dair milletine söz vermiş, birçok işte ön ayak olmuş, canla başla çalışmıştır. Espri sahibi, (Yücebaş, 1983: 6) konuşma ve yazma yeteneğine sahip, (İmer, 1989: 108) kinden nefretten uzaktı. M. Kemal insana değer veren bir liderdi (Kocatürk, 1971: 18.; Sarı, 1981: 103.; Egeli, 1959: 59.; Altay, 1970: 263). O'nun önemli bir özelliği de çevre bilincine sahip olmasıdır. *"Ormansız ve ağaçsız vatan vatan değildir"* (Karaalioğlu, 1984: 61) diyerek ağacın önemine vurgu yapar. Çankaya Köşkü'nün bahçe mimarı Mevlüt Baysal, Atatürk ve yaveriyle bahçede dolaşırken, ihtiyar ve geniş bir ağacın Atatürk'ün geçeceği yolu kapadığını ve derhal kesilmesini teklif ettiğinde, Atatürk, O'na *"Yahu sen hayatında böyle bir ağaç yetiştirdin mi ki keseceksin"* (Banoğlu, 1981: 484) diye sert bir ifade kullanmıştır. Doğa aşığı olan Atatürk, ülkenin imarına çalıştığı kadar her tarafın yeşillendirilip ağaçlandırılması hususunda çok çaba sarfetmiştir. Özellikle O ağaca ayrı bir önem verirdi. Bir keresinde *"Eğer, vatan denilen şey, kupkuru dağlardan, taşlardan, ekilmemiş sahalardan, çıplak ovalardan, şehirler ve köylerden ibaret olsaydı, onun zindandan hiçbir farkı olmazdı"* (İmer, 1989: 129) demek suretiyle yeşilin, ağacın, ormanın O'nun ruh dünyasında nasıl bir yer teşkil ettiğini gösterir. Özellikle Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği O'nun yeşile, ağaca ve üretime ne denli önem verdiğini ortaya koyar.

e) Tecrübi Birlikte Sahip Bir Liderdir: Tecrübi birlik bir liderde olması gereken temel niteliklerdir. O, tarihin derslerini en iyi şekilde değerlendiren bir otoritedir aynı zamanda (İrmak, 1984: 8). Geçmiş bilmek ve ondan ders almak ve gelecekte, geçmişte yaşanan hadiseleri tekrar yaşamamak için gerekli tedbirleri almak liderin tecrübesiyle alakalıdır. M. Kemal, Cumhuriyet öncesinde Osmanlı Devleti'ni felakete sürükleyen amilleri görmüş, Cumhuriyet'i ilan ettikten sonra daima karşılaşılabilecek güçlükler ve yaşanabilecek felaketsel dikkatimizi çekmiştir. Aynı zamanda O'nun, Osmanlı döneminde meydana getirilmeye çalışılan yenileşme teşebbüslerinden elde ettiği tecrübe, Cumhuriyet

dönemi modernleşmesine temel teşkil etmiştir. Falih Rıfkı, Atatürk'e "*Acaba İttihatçılar on yılda neden hiçbir iş göremediler?*" dediğinde O, "*Bizim tecrübelerimizi görmemişlerdi de ondan*" (Atay, 1984: 54) diye cevap vererek, geçmişin tecrübelerinden faydalanılması gerektiği üzerinde durur. Aynı zamanda geçmişten ders aldığını açık bir şekilde belirtmesi, O'nun erdemli bir lider olduğunu da ortaya koymaktadır.

f) Doğru, Ciddi, Nükteyi Seven, Azimli, Rehavete Kapılmayan, Başarıya İnanan, Cesur Bir Liderdir: Doğruluk, gerçekleri söylemek bir liderde bulunması gereken en mühim özelliklerdendir. M. Kemal'in liderlik vasıfları arasında en mühim hususiyetlerden biri şüphesiz doğruluk ve hakikatleri söylemesidir (Çankaya, 1985: 227). O, Türk Milleti'ne karşı daima doğruyu söylemiş, aldatmamış, iyi ya da kötü olsun hakikatten ayrılmamıştır. Kamuoyunu hiçbir zaman yanıltmamış, bu nedenle de Türk Milleti, O'nun ağzından çıkan her söze inanmış ve doğruluğunu kabul etmiştir. Şayet, O'nun söyledikleriyle yaptıkları çelişmiş olsaydı, Türk inkılabı kısa bir sürede zemin bulmaz, tam manasıyla gerçekleşemezdi. Bir keresinde "*Ben düşündüklerimi sevdiğime olduğu gibi söylerim*" (Karal, 1969: 147) demiştir. Bu ifadesi, O'nun ne denli açık sözlü bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda "*layetezel*" yani sarsılmaz azimli bir lider olan M. Kemal, bu azme uygun bir beden gücüne sahip olmakla birlikte, ciddi, nükteyi seven bir insandı. O, yaptığı işlerde hiçbir zaman gevşeklik göstermemiştir. Yapmak istediği işleri planlı, programlı ve disiplinli bir şekilde ele alır ve o şekilde tatbik ederdi. Ciddiyeti elden bırakmaz ve ona tam inanırdı. Asla rehavete kapılmazdı. "*Göreceksin yakında dava, istediğimiz şekilde çözülmüş olacaktır; yeter ki biz işi ciddiyetle ve inanarak takip edelim, bir takım vesveselere kapılarak gevşek davranmayalım*" (Soyak, 1973: 607) demekle yanındakilere daima enerji ve kuvvet verir, Onları dirençli ve istekli tutardı. İnkılaplar, O'nun bu yolda birlikte ilerlediği kimselere gayreti, şevki, gücü her defasında aşılmasıyla gerçekleşmiştir. Başarıya inanmış biri olarak M. Kemal, etrafındakilerin de başarıya inanmalarını sağlamıştır. İşte Atatürk'ün büyük bir lider olmasının altında başarıya olan sarsılmaz inancı, bu inancının arkasında durması ile bu inanç karşısındaki duruşu da Türk Milleti'ni başarıya götüren en büyük özellik olmuştur.

Cesaretli bir lider olan M. Kemal, her adımında bu cesaretin izlerini görmekteyiz. Hedefine cesur adımlarla ilerlemiştir. Ondaki cesarettir ki milli mücadele kazanılmıştır. Yine o cesarettir ki Türk inkılabı gerçekleşebilmiştir. Savaş meydanında zaferler ve köklü devrimler cesur, gözü pek liderlerce gerçekleştirilir. Şöyle der, "*Savaşta yağan mermi yağmuru, o yağmurdan ürkmeyenleri ürkenlerden daha az ıslatır.*" (Aydemir, 1963/3: 75).

g) Ehliyet Sahibi Bir Liderdir: O'na göre gelecekte Türk Milleti'ni ve Türk Devleti'ni idare edecek kişilerin ehliyet sahibi olması gereklidir. O, "*Bir milletin siyasi geleceğinde mevki sahibi olabilmek için, onun ihtiyacını müşahede ve onun kudretini takdirden ehliyet sahibi olmak birinci şarttır*" (İmer, 1989: 166) diyerek bir liderde olması gereken hususiyetin ilk şartının ehliyet sahibi olmaktan geçtiğini belirtir. Bunun için M. Kemal milletine ve memleketine faydalı, çalışkan bireylerin yetişmesine çok ehemmiyet vermiştir (Arıburnu, 1976: 332). Bu nedenle de eğitim O'nun düşüncesinde daima ilk sıralarda yer almıştır: "*Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı yüksek bir*

toplum halinde yaşatur, ya da bir milleti esaret ve sefalete sevk eder” (Naci, 1984: 54) ifadesiyle eğitimin millet hayatında ne denli önemli bir yer işgal ettiğine vurgu yapar. Türk Milleti’nin eğitimi için hem siyasi manada köklü değişiklikler yapmış, hem de modern ve çağdaş okullar açarak burada çağdaş eğitim verilmesi yönünde hamleler yapmıştır.

h) Bilgi Toplama Maharetine, Soyut Düşünme ve Çabuk Karar Verebilme Yeteneğine Sahip Bir Liderdir: Bilgi toplama, bilgiye sahip olma ve onu kullanma maharet isteyen bir iştir. Bilgi toplama maharetine sahip bir lider olarak Atatürk, yapacağı işler hakkında önce bilgi elde eder, o bilgi ışığında yapmayı tasarladığı işlere kalkışırdı. O, gelişigüzel, plansız, programsız ve bilgiden yoksun bir iş yapmazdı. Bilgi toplama, yapacağı işlerde muvaffak olmasını sağlayan başlıca amillerden biriydi. Bilgi almayı hayatı bir önem olarak gören M. Kemal, *“Baylar, bir cephe komutanı için, cephesinin bir kesiminde geçen olaylardan bilgi alamamak ne denli güç bir durumdur. Böyle belirsizlik içinde kalmak bütün cephenin yönetimini yanlış yöne götürebilir”* (Atatürk, 1997: 233) ifadesiyle bilgi toplamanın önemine işaret etmektedir. Bundan başka bilgilendirme alışkanlığına sahip bir lider olarak Atatürk, milletin her ferdinin hakiki bilgi ile donatılmasına önem vermiştir. Aynı zamanda da soyut düşünebilme yeteneğine de sahip olan M. Kemal, kararını hemen tatbik geçirmez, tereddütlere mahal bırakmamak için verdiği karar üzerinde birkaç kez düşünür, onu mütalaa eder ve kani olduktan sonra o kararını hayata geçirirdi (Atay, 1965: 90). Kesin karar vermek için de o hususta tam bir bilgi donanımının gereğine inanırdı. Eksik bilgi ile karar vermezdi (Çankaya, 1986: 76). Hatta karar vermeden önce en küçük ayrıntıya kadar iner her şeyi gözden geçirirdi (Kansu, 1998: 65). *“Daha düşünmeliyim, her şeyi düşünmeden hareket edersem hata ederim”* (Aydemir, 1963/3: 476) sözüyle tasarladıklarını tam olarak düşündüğünü, akıl ve anlayışla da görülmesi (Kandemir, 1965: 2/128.; Arıburnu, 1976:170) gerektiğini vurgular. Kararları verirken de sorumluluktan asla kaçınmamıştır (İmer, 1989: 137). Bunun yanında çabuk karar verebilme yeteneğine de sahip olan Atatürk, bazı durumlarda düşünce ve kararlarını çabuk ve sert olarak yürütmek ve uygulamak zorunluluğu olduğu durumlarda olurdu (İmer, 1989: 137). Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir şeyi bekleyerek zaman yitirmeyi uygun bulmazdı (Atatürk, II: 217). Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Sherrill, Atatürk’ün herhangi bir konuyu önündeki kâğıt parçasına krokiler, haritalar, şemalar çizerek izah ettiğinden bahseder (Sherrill, tz: 10). *“Hareketler bütün ayrıntılarına kadar tamamen düşünülmüş, tespit olunmuş, hazırlanmış, idare edilmiş ve sonuçlanmıştır.”* (Kandemir, 1965/4: 224) ifadesi O’nun yaptığı işlerde ne derece planlı ve programlı bir lider olduğunu gösterir.

İ) Kararlı, Hesap Adamı Olan, Ölçülü, Gereksiz İşlere Kafa Yormayan Bir Liderdir: Hedefe yönelik kararlı olma da yapılacak işlerin sistemi ve başarısı için elzemdir. O’nun; *“Maksadımız, gün kazanmak değil, bütün hayatımızı hakiki hedeflere sevk ederek, en nihayet millete bir gün eliyle tutacağı maddi eserler vermektir.”* (Soyak, 1973: 458) ifadesi *“Her hareketin maksada uygunluğu, her türlü durum ve koşullarda maksadı açık surette görebilmeye bağlıdır”* (İmer, 1989: 167) sözü ile milletin başarısının, mutlak surette milli güç birliğinin tek istikamette güçlendirilip yoğunlaştırılmasıyla mümkün olabileceğini (İmer, 1986: 99) belirtir. Aynı zamanda lider çeşitli ihtimalleri çok

iyi hesap etmeli yani hesap adamı olmalı ve en iyi görüneni cüret ve katiyetle uygulamalıdır (Karalioğlu, 1984: 215). Bir hesap adamı olan Atatürk aynı zamanda ölçülü bir liderdi; “*Bu alemde hiçbir şeye güvenilmez. Bundan dolayı insanın hayatta daima çok ölçülü olması lazımdır.*” (Soyak, 1973: 31) ifadesiyle daima ölçülü olmak gerektiği üzerinde durur.

İhtirashlı bir lider olmayan M. Kemal, devlet idaresinde akıl ve bilimin ışığını kullanmıştır. Gereksiz, fayda sağlamayacak, yapılması mümkün olmayan ve gelişigüzel işlere kafa yormazdı (İmer, 1989: 132). O, “*Büyük hayaller peşinde koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekarlardan değildir*” (Kutay, 1981: 152) ifadesiyle ihtirasa değil akla ve mantığa göre hareket edilmesi yönünde telkinlerde bulunur.

i) Müteşebbis, Barışçıl, İnsancıl, Müsamahalı, Fedakar, Görevden Kaçmayan ve Demokrat Bir Liderdir: Bir aksiyom adamı olarak M. Kemal, müteşebbis bir liderdi. İnkılap hareketlerinin başarıya ulaşmasının en önemli nedenlerinden biri de O’nun müteşebbis bir lider olmasındandır. O’na göre hayat demek mücadele demektir. Hayatta başarı mutlaka mücadeleyle gerçekleşir. (İmer, 1989: 126). M. Kemal’in liderlik anlayışında zorbalık diktalıklar yer almaz, o demokrasiden yana olan kişi hak ve özgürlüklerine ve milli egemenliğe inanan barışçıl ve insan sevgisiyle dolu bir liderdir (Irmak, 1984: 18). M. Kemal kayıtsız şartsız milli egemenlik ilkesini ortaya koymakla hem milli hem de insani bir atılımı ifade etmiş oluyordu. Çankaya Köşkü’ne asılmak üzere kendisine gönderilen ve yerde yatmakta olan bir Yunan askerini bir Türk askerinin süngülediği bir tabloyu gördüğünde bunun iğrenç bir manzara olduğunu belirtmesi onun insancıl karakterini ortaya koyar (Irmak, 1984: 9). Aynı zamanda müsamahalı bir liderdi. O kalplerin kazanılmasından yanadır. Asla kalpleri kazanmadan hükmetmezdi (Karalioğlu, 1984: 83). Bir keresinde “*Bu müzakere ve minakaşaların verimli neticeler verebilmesi için, arkadaşların kayıtsız serbest konuşmaları, tenkidi icap eden noktalar görüldükçe müsamahalı davranmaları lüzumu tabiidir*” (Çankaya, 1985: 270) ifadesi O’nun ne denli müsamaha gösteren bir lider olduğunu gösterir. Ancak O, hatanın tekrar edilmesinde bu müsamahayı göstermezdi (Banoğlu, 1981: 290).

Fedakârlık timsali bir liderdi. “*İnsanlar daima yüksek soylu ve mukaddes hedeflere yürümelidir. Bu tarzda yürüyenler ne kadar büyük fedakârlıklar yaparlarsa o kadar yükselir*” İmer, 1989: 31) ifadesi O’nun ince, yüksek ve temiz duygular içerisinde olduğunu gösterir. Milli Mücadele sıralarında M. Kemal attan yere düşüp kaburga kemiklerinden birinin kırılıp nefes almada zorluk çekerken dahi cepheden ayrılmaması büyük fedakarlık sahibi bir kişiliğe sahip olduğunu göstermiştir (Kinros, 1974: 325). Fedakârlığının yanında O, göreve talip olma azim ve düşüncesine sahipti. İyi biçimlenmiş işleri severdi (Çankaya, 1985: 33). O’nun göreve talip olma isteği yüksek bir mevki elde etmek ya da zengin olmak gibi maddi cinsten değildir. Göreve talip olmadaki isteğini şu sözlerle ifade eder. “*Birtakım tasarılarım, hatta büyük tasarılarım var...ve bu tasarılarımın gerçekleşmesini, hem ülkenin yararına olacak, hem de bana görevimi yapmış olmaktan dolayı zevk verecek büyük bir fikri başarıya ulaştırmak için istiyorum*” (Kinros, 1994: 85). Hissi bir insandı. O şöyle der, “*Hissiyat denilen şey, aklın mantığın, muhakemenin çok üstünde bir kuvvet ve kudrete maliktir.*” (İmer, 1989: 103).

j) Liyakata Önem Veren, Kamuoyu Oluşturma Yeteneğine Sahip Bir Liderdir: Devlet idaresine liyakat sahibi kişileri getirirdi. Konusunda uzman, bilgili ve tecrübe sahibi olmayanlara hiçbir zaman prim vermemiştir. O'nun için önemli olan bir işin başarıyla ve layıkıyla yapılıyor olmasıydı. İş vereceği kişileri mülakatla seçer, seçeceği kişiyi test eder, şayet O kişinin o meseleyi halledeceğine kanaat getirirse, o işin başına öyle geçirirdi. Gelişigüzel bir seçim yapmazdı. O nedenle Türk inkılabı O'nun her işte uzmanlaşmış kişileri iş başına geçirmesiyle gerçekleşmiştir. Bu da O'nun liyakate ne denli önem verdiğini göstermektedir. *“Kudret ve kabiliyetten mahrum olanlara iltifat olunmaz”* (İmer, 1989: 51) demek suretiyle liyakatin önemine vurgu yapar. Akşam yemeklerinde sofrasında bulunanların liyakat derecesini ölçmek ister, her birine bir mevzu verir, hissettirmeden böylece imtihandan geçirir, değerlerini saptardı. Bu sofrta gecelerinin birinde, *“Benim gözümde hiçbir şey yoktur. Ben yalnız liyakat aşığıyım”* (Banoğlu, 1955: 481) demiştir. Kamuoyu oluşturma yeteneğine de sahip bir liderdi. İnkıpların yapılabilmesi için milleti ve toplumsal zemini hazırlamak gerektiğini belirtir (İmer, 1989: 60). *“Aynı zamanda halk ile de yakından temasa geçmek ve onlarla günümüz ve geleceğe ait sohbetlerde”* (Çankaya, 1985: 178) bulunarak kamuoyu oluştururdu. Her konuda kamuoyunu bilgilendirir ve onun desteğini alırdı. *“kamuoyunu .. gerçeğe inandırmadıkça düşüncemiz gerçekleşemezdi”* Atatürk, II: 140) diyerek, gerçekleştirdiği ve yaptığı her işte kamuoyunun aydınlatılmasının yararına inanmış (Kandemir, 1965/4: 160), halkla temas kurmuş, onlardan ilham alarak (Çankaya, 1985: 178) planlarını tatbik etmiştir.

k) Dayanıklı, Dirençli Bir Liderdir: Bir liderde olması gereken niteliklerden biri de dayanıklı ve dirençli olmaktır. Zira karşılaşılan güçlükleri yenmek ve onun karşısında direnmek ancak dayanıklılık ile mümkündür. Atatürk zorluklar karşısında yılmayan bir liderdi. O'nun dayanıklı bir karaktere sahip olması, yaşanan güçlükler karşısında daima ayakta durmasını sağlamıştır. Bu da O'nu hiçbir zaman yıldırmamıştır. Özellikle hasta olduğu zamanlarda dahi mevzu, memleket işlerinden açıldığında O, hastalığını unuttur ve memleketin en mühim ve esaslı işlerini konuşur ve *“Bunlar beni yormuyor, bilakis hayat veriyor”* (İnan, 1959: 17) derdi.

l) Yaptığı Her İşe İnanan, Ümitsizliğe Düşmeyen Bir Liderdir: Bir lider yaptığı işe de inanmalıdır. İnanılarak başlanan bir iş başarıya daha yakındır. M. Kemal, yapacağı ve yaptığı bütün işlere inanarak yola çıkmıştır. Yaptığı işlerde hiçbir zaman tereddüt etmemiştir. *“Ben yapacağım işlerin ne olduğunu ve nasıl olacağını o kadar açık görüyordum ki, bu milletin bu neticeye ulaşacağına kati inancım vardı”* der. (İnan, 1959: 108). Aynı zamanda hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemiştir (İmer, 1989). Yapamayacağı bir şeyi asla vaat etmezdi (Banoğlu, 1955: 87) İnişiyatif kullanmayı bilen bir liderdi. *“Lüzumuna kani olduğumuz bir işi derhal yapmalıyız”* (Kutay, 1981: 74) derdi.

m) Programlı, Teşkilatçı, Prensipten Sahibi, Sorunları Çözme Yeteneğine Sahip Bir Liderdir: M. Kemal *“başarılı olabilmek için memleketin ve milletin ihtiyacına uygun, esaslı bir program üzerinde, bütün milletin elbirliği ile ve tam anlaşarak çalışması lazım”* (İmer, 1989: 51) geldiğini belirterek, program yapmanın önemine değinir. Hatta yapacağı uygulamayı birtakım evrelere ayırır ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşırdı. O'na göre *“başarı için pratik ve güvenilir yol, her evreyi vakti geldikçe uygulamaktır.”* (Naci, 1984: 27). Bunun

için de ilmi bir tetkik yaptırır ve neticesiyle, radikal ve planlı şekilde mücadele ederdi (Kandemir, 1965/2: 256). Ancak bir işte başarının türeli bir planla ve rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olacağını savunurdu (Kandemir, 1965/2: 287). Aynı zamanda teşkilatçı yeteneği olan bir liderdi. Teşkilatsız yapılacak işlerde muvaffak olunamayacağını, ancak bir işte başarılı olabilmek için teşkilatlanmak gerektiğini belirtir (Kandemir, 1965/1: 32).

n) Sorunları Çözme Yeteneğine Sahip, Prensipten Sahibi Bir Liderdir:

Sorunları çözüme yeteneğine sahip olan Atatürk, “zorlukları çözen kimse olmak isteyenlerin ilk yapacakları, olayların içyüzünü bilip, ona uymak olmalıdır.” (İmer, 1989: 171) demesi ile teori ve laf yerine, iş yapmayı tercih ettiğini ifade etmesi, O’nun problem çözümedeki maharetini gösterir. Aynı zamanda prensipten sahibi bir liderdir. Akıl, mantık, zeka ile hareket etmek O’nun temel prensibidir (Borak, 1966: 88). Güntübirlik politika yapmaz, zira O’nun millete karşı günlük politika takip etmek prensibi yoktur (Çankaya, 1985: 269).

o) Öğrenme Azmine Sahip Bir Liderdir:

Öğrenme azmine sahipti ve ilme ve ilim adamına değer verirdi. “bana ilmin istikametlerini gösteriniz, ben tatbik edeyim” (Aydemir, 1963/3: 311) demek suretiyle öğrenme azminde olduğunu gösterir. Ancak samimi ve meşru olmak şartıyla her fikre hürmet ederdi (Karalioğlu, 1984: 77). Zamana ve koşullara göre esneklik gösteren bir liderdi. “O günkü karar ile bugünkü karar değişmiştir efendiler” Atatürk, 2: 387) sözü ile kararın zamana göre değiştiğini gösterir. M. Kemal karşındakini dinleme alışkanlığına da sahip bir liderdi. Çıktığı yurt gezilerinde olsun, devlet millet meselelerinde olsun herkesi dinledi. O bu hususta “Vatani, milli meselelerde yürürken, fikri ve fiili noksanlarımızı görüp dostça ihtar edenlerden memnun ve müteşekkirdir kalırız.” (Borak, 1966: 87) demiştir.

ö) Mütevazı, Sorumluluk Bilincine Sahip, Kendine Güvenen, Tedbiri

Elden Bırakmayan, Empati Kuran, Birlik ve Dayanışmaya Önem Veren Bir Liderdir: Mütevazı bir liderdi. Ankara ve İstanbul’dan birine Atatürk’ün isminin verilmesine dair bir kanun teklifi hazırlanmış ve Atatürk bu tasarımı okuduğunda; “Bir adın tarihte kalması ve ağızlarda söylenmesi için, şehirlerin temellerine sığınmak şart değildir. Tarih zorlamayı sevmeyen nazlı bir peridir. Fikirleri tercih eder” (Atay, 1990: 113) cevabını verir. Onun bu sözü mütevazı bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan inkılapların yalnız kendi eseri olmadığını, bunun milletin azim ve inancıyla gerçekleştiğini (Dinamo, 1966/4: 581) belirtmesi de O’nun ne denli mütevazı bir lider olduğunu ortaya koyar.

M. Kemal, sorumluluktan kaçan bir lider değildi. Sorumluluk bilincine sahip bir lider olan Atatürk, her işini bu nitelik üzerine yapmıştır. O “Sorumluluğu üzerine almak cesaret ve hevesi her işte en çok lazım olan bir huy” olarak görür. Aynı zamanda, “Sorumluluğu bilerek, hesaplayarak üzerine alan insanlar, küçük ve büyük işlerde başarı” (Karaalioğlu, 1984: 209). Gösterdiklerini “her an tarihe karşı, cihana karşı hareketimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lazım” (Çankaya, 1985: 258) geldiğini “Bir meselenin tartışmasına katılan kimse düşündüğünü, kanaatini açık söylemeli, yaptıklarını da kendi namına yapmalı, yaptığının sorumluluğunu da kendi üzerine” (Karaalioğlu, 1984: 245) alması gerektiğini söyler. Daima hazırlıklı olmuştur. O’nun ifadesiyle “Felaket başa gelmeden evvel önleyici ve koruyucu tedbirleri düşünmek lazımdır. Geldikten sonra dövünmenin faydası yoktur”

(Kutay, 1981: 94). Yabancı bir yazarla olan mülâhazası sırasında, başarılarının sırrı sorulduğunda, O, “*Ben herhangi bir işe girdiğim zaman karşımdakinin ne yapabileceğini ve en kötü ihtimalleri düşünürüm. Ona göre tedbirlerimi alarak hareket ederim*” (Atay, 1984: 179) diye cevap vermiştir.

M. Kemal kendine güvenen bir liderdi. Ne yapacağını gayet iyi bilirdi. O’nun kendine olan güven duygusu her işte muvaffak olmasını sağlamıştır. Şöyle der; “*Bizim hedefimize doğru yürürken isabetli olduğumuza ve en sonunda başarı ile hedefe ulaşacağımıza güvenimiz o kadar kuvvetlidir ki, şunun veya bunun kırılması bizi asla mütesessir etmez. Belki uyanıklığa sevk eder, daha çok dikkatli yapar.*” (Kandemir, 1965: 4/128).

Güvenilir olma liderde bulunması gereken en önemli niteliklerdendir. M. Kemal güven veren bir liderdi. Bu nedenle milleti kendisine sonsuz derecede güven duymuştur. Ancak, milletin kendisine duyduğu güveni hiçbir surette suiistimal etmemiş, daima milletin güvenini kazanma yolunda gayret sarf etmiştir. “*kendilerine faydalı olduğunuz, onlara müsbet yolda hizmet ettiğiniz müddetçe, milletin sevgisini kazanabilirsiniz. Vaatlerinizi yerine getirmeyen, milletin refahına hizmet etmezseniz, bugün bizi alkışlayan bu topluluk yarın bizi yuhalar.*” (Borak, 1966: 82). M. Kemal bu ifadeleriyle hem liderin önemli bir niteliğini, hem de idarecinin işinin ne derece ciddi olduğunu göstermiş oluyor.

M. Kemal empati kuran bir liderdi. Bazı liderler, sahip oldukları empatik beceriden yararlanarak topluma hizmet edebilirler, bazıları ise bu becerilerini, yalnızca insanlara hükmetmek için kullanabilirler (Dökmen, 1994: 131.). M. Kemal ise sahip olduğu empatik beceriyi Türk Milleti’ne hizmet etmede kullanmıştır.

p) Yönetme Yeteneğine Sahip Bir Liderdir: O birlik ve dayanışmaya çok önem verir, ilerlemek için bu yolda devam etmek gerektiğini vurgular (Kandemir, 1965/3: 286). Her şeyden öte yönetme yeteneğine sahip bir lider olan M. Kemal’in yönetme anlayışında ben yokuz biz varız. O, insanların tek başlarına çalışmaları durumunda başarı sağlanamayacağını bir grup çalışmasıyla başarının sağlanabileceğini inanmaktadır.

Siyasi ve Sosyo Kültürel Açından Atatürk’ün Liderliği’nin Değerlendirilmesi

Türk devriminin temel amacı; milli, demokratik, akılcı ve laik, çağdaş, batılı bir dünya görüşünü memlekete yerleştirmek, Devlet’in bütün kurumlarını bu görüşle yeniden inşa etmektir. Atatürk, modernleşme düşüncesinde batı medeniyetinin temelini oluşturan radikal akılcılık yolunu tutmak ve bütün peşin hükümlerden sıyrılarak cesur kararlar almak metodunu benimsemiştir. Bu noktadan ilke olarak, Batı Medeniyeti’ne kayıtsız şartsız yönelme Kemalizm’in hareket noktasını teşkil eder (Irmak, 1984: 8). Ancak, M. Kemal, öykünmeci (taklidi) bir değişim metodu takip etmemiştir.

Atatürk inkılâpları, çağdaş, gelişmeyi yakalamayı amaç edinen, her şeyden öte toplumu kucaklayan bir karaktere sahiptir. Köklü değişimler milletin bünyesine uygun yapılmalıdır. Milletin mizacına ters olan her türlü şey millet tarafından kabul görmez. Türk inkılâbı, Türk Milleti’nin mizacına tezat teşkil etmeyen bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda dayanaktan yoksun olarak hazırlanmamış ve tatbik edilmemiştir. Türk inkılâbının temelinde millet yatmaktadır. Atatürk, milletin ihtiyacına göre siyasi, sosyal ve kültürel bir

inkılâp gerçekleştirmiştir. Bu inkılapların gerçekleşmesinde, Atatürk'ün içinden çıktığı milletin özelliklerini taşıması etken rol oynamıştır. İnkılapların hazırlanmasını, seyrini ve onun karakterini etüt ettiğimizde, Türk Milleti'nin kendi karakterine aykırı bir yapılanma içerisinde olmadığını görürüz. İnkılâp, tatbik safhasına konduğunda ise milletin inkılaplara kısa bir zaman içerisinde adapte olmasını yine milletin karakterine uygunluğunda aramalıyız.

Atatürk, bir sosyolog gibi Türk Milleti'nin kültürünü, örf ve adetlerini, geçmişini, yaşayışını, dinini vs. çok iyi etüt etmiş, çağdaşlaşmayı da bu temeli baz alarak gerçekleştirmiştir. “*Ben şimdiye kadar ne gibi hamleler, ne gibi inkılaplar yapmışsam, hep halkla temas ederek, onların ilgi ve sevgilerinden kuvvet ve ilham alarak yaptım*” (Aydemir, 1963: 242) ifadesinde inkılapları Türk Milleti'nden bağımsız gerçekleştirmedeği görülür. İnkılapları, Milletini hesaba katmadan, O'nu anlamadan, bilmeden ortaya koymamıştır. “*Bir milletin muvaffakiyeti, milletin bütün kuvvetlerinin bir istikamette birleşmesi, teşekkül etmesiyle mümkündür*” (Aydemir, 1973: 75) diyen M. Kemal, birlik ve beraberlik içinde inkılapları gerçekleştirmiştir.

a) Siyasi Açıdan M. Kemal'in Liderliğinin Değerlendirilmesi: Siyasi kimlik liderin olmazsa olmazlarından. Liderler, siyasi kimliğiyle kitlelere yön verirler ve hâkim olurlar. M. Kemal'in siyasi kimliği *millet hâkimiyetine* dayanan *cumhuriyet* rejimidir. Bütün hayatı boyunca O'nun siyasi kimliği ve ortaya koyduğu siyasi argümanlar ve inkılâp hareketleri *cumhuriyet* kavramı etrafında gerçekleşmiştir. Zira inkılapların karakteri ile cumhuriyet özdeş bir nitelik taşır. Her değişim mevcut idareyle örtüşmez. Ancak M. Kemal inkılapları cumhuriyetin karakterine uygun olarak hazırlanmıştır. Ona tezat teşkil edecek bir tarz mevcut değildir. O nedenle M. Kemal'in siyasi kimliği modernleşmenin temel dinamiği olmuştur. Modernleşmenin tüm unsurları Mustafa Kemal'in siyasi kimliği olan cumhuriyetin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.

M. Kemal'in liderlik nitelikleri arasında en belirgin olanı *milli strateji anlayışına* sahip olmasıdır. Milli strateji anlayışı, O'nun siyasi alanda meydana gelen değişimlerde belirleyici faktör olmuştur. Bağımsızlık hareketinde, Yeni Türkiye Devleti'nin kurulması ve devamlılığında bu stratejisini görmektedir. Özellikle M. Kemal'de bağımsızlık ilk stratejidir. O nedenle “*Temel ilke, Türk Milletinin saygın ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu, ancak, tam bağımsız olmakla sağlanır*” (Atatürk, 1981: 10) demek suretiyle bağımsızlığı bu ilke çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Siyasi hayatta, lider karar vermesini, zamanını, enerjisini kullanmasını, azmini, bilgi ve tecrübi birikimini, cesaretini, bilgi toplamasını çok iyi bilmelidir. M. Kemal, gerek siyasi düşüncede gerekse bu düşüncesini tatbik etmede hem *otokratik* hem de *demokratik* liderlik mekanizmalarını değişik şartlarda kullanmıştır. T.B.M.M.'nin teşekkül edilmesinden sonra Milli Mücadele'yi tek elden yöneten M. Kemal, kurtuluş mücadelesini başarıyla neticelendirmesinden sonra, yapacaklarını daha önce kafasında tasarlayan bir lider olarak, siyasal dönüşümün zamanı ve yerinin geldiğini hesap ederek, radikal dönüşümlerin gerçekleşmesi için ikna gücünü ve otoritesini kullanmıştır.

M. Kemal'in siyasi düşüncesinin ikinci prensibi *milli egemenlik* meselesidir. Anadolu'nun işgalden kurtarılması için çözüm yolları aranmış, başta İngiltere, Amerika mandacılığını kabul etmek ve bölgesel direniş göstermek gibi

çözüm yolları önerilmiş, ancak, O, Tam bağımsızlıktan yana olan bir lider olduğundan bu çözüm yollarının hiç birini benimsememiştir. O’nun çözüm yolu “*Öyleyse sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi? Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millet egemenliğine dayanan, tam bağımsız bir Türk Devleti kurmak.*” (Atatürk, 1981:9). Milli iradenin dışında hiçbir gücün Yeni Türk Devleti’nin idari şeklinde yer almasına izin vermeyen, milli egemenlikten yana olan bir liderdi. “*Amal-i milliye, irade-i milliye, yalnız bir şahsın düşüncesinden değil, bilumum efrad-ı milletin arzularının, emellerinin muhassalasından ibarettir*” (Atatürk, 1981: 11) ifadesi milli iradeye olan bağlılığını göstermektedir.

Gerek mecliste bulunan mebusların, gerekse de kamuoyunda saltanat taraftarlarının bulunması M. Kemal’i siyasal dönüşümün gerçekleştirilmesi yönünde yöntem arayışına sevklemiştir. Saltanatın kaldırılmasında liderlik vasıflarının belirleyici öğelerini kullandığını görüyoruz. Siyasal dönüşümde önce saltanatu kaldırmayı planlamış, saltanat taraftarlarına saltanatın neden kaldırılması gerektiğini anlatmış, bunda ikna kabiliyetini kullanmış, buna rağmen bu hususta direnenlerin olduğunu gördüğünde de *otokratik* özelliğini kullanmıştır. Bu özelliği de O’nun *kararlı* bir lider olduğunu göstermektedir. O’nun siyasal karakterinde monark ve meşruti bir idareye dayalı bir devlet şekli yoktur. O, çağa ayak uyduracak, milli hâkimiyete ve insan hak ve özgürlüklerine dayanacak, bireye önem verecek bir idare şeklini tesis etmek zaruretine inanmıştır. O, bir dava adamı olduğu için her şeyden önce yapacaklarına inanan bir liderdi. Cumhuriyet idaresinin Türk Milleti’nin ruhuna en uygun bir rejim olduğuna kati surette inanarak, rejim değişikliğini ilk hedef olarak seçmiştir. Bu emelini gerçekleştirirse diğer inkılâplar bu sistem etrafında hayat bulacaktı.

M. Kemal sistemli bir insandı. Yapacaklarını planlar, zamana göre ve sırasıyla, vakti geldiğinde de hepsini birer birer tatbik sahasına koyardı. Saltanatu kaldırıp, Cumhuriyet’i ilan ettikten sonra saltanatın siyasi uzantıları olan Şeriye ve Evkaf Vekâleti’ni, Halifelîği, Medreseleri kaldırmış, tevhid-i tedrisat inkılâbını da gerçekleştirmiş ve böylece eski dönemin bütün uzantıları kaldırılarak, yerine yeni rejimin siyasi argümanları yerleştirilmiştir. Bu da M. Kemal’in çağdaşlaşma alanında *bütüncül* bir lider olduğunun göstergesidir.

Amacı hiçbir zaman gözden kaçırmayan M. Kemal, siyasal dönüşümde *kişisel ve ortamsal liderliğin* keskin özelliklerini vurgular (Kongar, 2005: 190). Milli Mücadele safhasında Türk Milleti’ne liderliğini kabul ettirmiş, halk da ondaki bu hususiyetleri görmüş ve O’nun liderliğini kabul etmiştir. Radikal dönüşümler, lideriyle bütünleşen Türk Milleti’nin azim ve kararlılığı neticesinde yeni Türkiye’de zemin bulmuştur.

Siyasal dönüşüme yumuşak geçilmiştir. Köklü değişikliklerin yaşandığı devrimler yıkıcı özelliğe sahip olmuşlarken, Türk devrimi tamamıyla yapıcı bir devrim niteliği taşımıştır. Değişim ve dönüşüm hareketleri, kendini ve içinde yaşadığı toplumu bilerek, çağa ve gelişmelere ayak uydurarak, zamanı en iyi şekilde kullanarak, bilgisi ve tecrübesini birleştirerek egemenliği bir kurumdan alarak gerçek sahibine veren M. Kemal’in liderliğiyle gerçekleşmiştir. Ayrıca Falih Rıfkı’ya göre M. Kemal’in kendine has bir reisliği vardı. Devrim başlangıcında hiçbir şeyi oluruna ve tesadüfe bırakmayan bir liderdi de aynı zamanda (Atay, 1969: 362-363).

M. Kemal, Cumhuriyet'in teşekkülünden sonra, hem iç hem de dış siyasasında etkinliği görülen bir liderdir. Gerek Türk siyasal hayatında Cumhuriyet Halk Partisi ve daha sonra kısa süreli de olsa Terakkiperver Cumhuriyet Partisi ile Serbest Cumhuriyet Partisinin kurulmuş olması, O'nun *demokratik liderliğinin* bir neticesidir. Ancak, siyasal partilerin birlik ve beraberliğe aykırı hareket ettiğini gördüğünde de *otokratik bir lider* özelliğini ortaya koymuştur. Bu da gösteriyor ki, Atatürk koşullara, duruma ve zamana göre hem *otokratik* hem de *demokratik liderliğini* kullanmıştır. Bu, O'nun çok yönlü bir lider olduğunu göstermektedir. Siyasi partilerin kapatılması O'nun demokratik bir toplum düzeninden ayrıldığı anlamına gelmez. Uygulamalarında millet hâkimiyetini esas alan bir anlayış içerisinde olmuştur.

İç ve dış siyasette *barışçıl* bir siyaset takip etmiştir. Gerçekte insanın kolay kolay kabul edemeyeceği kadar inançlı bir barışseverdi. Her dış meselede hissiyatına ve sinirlerine hakim olur, devletin ve milletin aleyhine herhangi bir olayın çıkmasını önlemek için sadece aklı ile, mantığı ile hareket ederdi. Onun barışçıl politikası "yurtta sulh dünyada sulh". Bu, O'nun bir insancıl felsefesidir (Gökçen, 1982: 335-336). Ancak O'nun barışı Türkiye'nin güvenliğini amaç tutan, hiçbir ulusun aleyhinde olmayan bir barıştan yanadır. Barışı dış siyasette ön planda kabul etmesine karşın, "*Ulus ve ülkenin çıkarları gerektirdiği zaman, insanlığı meydana getiren uluslardan her biriyle uygarlık gereği olan dostluk ve siyaset ilişkilerini büyük bir duyarlılıkla karşılaştırım. Ancak benim ulusumu esir etmek isteyen herhangi bir ulusun da, bu isteğinden vazgeçinceye dek amansız düşmanım*" (Gökçen, 1982: 343). demek suretiyle bunu bozana karşı mücadeleyi ön planda tutacağını belirtmesiyle ülkesinin toprak bütünlüğünü sağlamayı ilke edinen bir siyasi anlayışa sahiptir.

M. Kemal siyasi antlaşmalarda tuttuğunu koparan, kararlı bir liderdir. Kurtuluş Savaşı esnasında işgal güçleriyle yapmış olduğu antlaşmalarda daima haklılığını kabul ettirmiş, bütün antlaşmaları Türkiye lehine çevirtmiştir. Bu O'nun kararlı olmasının yanında dış politikada kurnaz bir devlet adamı olduğunu gösterir. Boğazların statüsünü 1936'da Türk görüşüne göre yeniden düzenleyerek Boğazlar üzerinde dış tesirlerin tüm denetimlerini ortadan kaldırmıştır.

Devletlerarası ilişkilere önem veren bir liderdi. İçine kapanan, kabuğuna çekilen bir lider değildi. Zaferden sonra hem inkılapları gerçekleştiriyor, hem de devletlerarası ikili ilişkiler kuruyordu. Sadece batı ülkeleriyle değil aynı zamanda da doğu ülkeleriyle de temas kuruyordu. Hem Balkan ülkeleriyle, hem de doğu ülkeleriyle birlik oluşturulması yolunda bir siyaset takip etmiştir. Başta İtalya, Fransa, İngiltere, Yunanistan olmak üzere Avrupa devletleriyle de siyasi münasebetler kurmuştur (Yalçın, 2007). Ayrıca ülkemizi ziyaret eden pek çok yabancı devlet ve hükümet adamlarını da kabul ediyor, onlarla çok önemli konularda fikir alışverişinde bulunuyordu. Bunların arasında Afganistan Kralı, İran Şahı, Ürdün Kralı, Romanya Kralı, Yugoslavya Kralı, Irak Başbakanı, Yunanistan lideri, İngiltere Kralı da bulunuyordu. Türkiye tarihinin hiçbir döneminde bu kadar kısa bir sürede yabancı devlet adamlarının böylesine sık bir şekilde ziyaret edildiği vaki değildir. Bütün bu ziyaretlerin nedeni ise tarihte bir devrim yaparak parçalanmış bir imparatorluğun enkazından genç, dinamik, aydınlık, özgür ve uygar bir millet ve devlet yaratan Atatürk'ün eşsiz kişiliğini

yakından görmek ve onu yakından tanıyarak fikirlerinden, görüşlerinden faydalanmaktı (Gökçen, 1982: 341).

Yıllar önce İkinci dünya Savaşının çıkmak üzere olduğunu sezmesi ve görmesi, hatta sonucu hakkında yargılara da varması M. Kemal’in *ileri görüşlü* bir lider olduğunu gösterir. O, dış siyasette Balkan Devletleriyle bir Balkan Paketi’nin tam olarak kurulmasını ve genişleyerek işlemeye başlanmasını ısrarla istemesinin bir nedeni de yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşını sezmiş ve görmüş olması idi. İlk olarak Bulgaristan’ın ve Arnavutluk’un da bu pakta katılmasını istiyordu. Sonra politik bir değer taşıyan Balkan Birliği’nin, daha sonra da iktisadi ve askeri bir birlik kurarak, Balkan devletlerinin bir çeşit federasyon halinde birleşmeleri gayesini güdüyordu. Eğer M. Kemal’in bu siyasi düşüncesi gerçekleşmiş olsaydı Balkanlara İkinci Dünya Savaşı sıçramamış olacaktı.³

Ömrü boyunca ilkelerinden taviz vermeyen bir lider olarak Atatürk, misak-ı milli sınırları içerisinde yer alan Hatay’ın anayurda kavuşturulması için ömrünün sonuna kadar çaba sarfetmiş, neticede onu milli sınırlarımız içine alarak katması, O’nun *ince bir siyaset* takip eden bir lider olduğunu ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere M. Kemal’in siyasal alanda yapmış olduğu değişimler ve diğer siyasal gelişmelerin tamamında O’nun liderlik niteliklerini görmekteyiz. O’nun liderlik anlayışında siyasi düşüncesinin yeri çok mühimdir. O nedenle bir devlet adamında olması gereken siyasi özellikler M. Kemal’de fazlasıyla mevcuttu. Ortaya koyduğu siyasi inkılaplar ve siyasi gelişmeler de bunun güzel bir örneğini teşkil eder.

b) Sosyo Kültürel Açından M. Kemal’in Liderliğinin Değerlendirilmesi:

Atatürk, ilerlemeci, çağdaş yeni gelişmelere açık bir liderdir. Onun ilerlemek ve gelişmek için seçtiği ve tatbikini yaptığı yol batıdır. Batıyı algılayışı eklektik ve yarım yamalak değil, *sistematik ve bütüncüldür*. Cumhuriyet modernleşmesi *sistematik ve bütüncül* bir anlayışla, köklü reform hareketlerinin bir neticesi olarak şekillenmiştir. Böylece bir millet topyekün bir değişim içine girmiştir. Türk modernleşmesi sistemli, programlı bir sürecin ürünüdür.

Sosyo kültürel değişim bir toplumu halihazırdaki durumundan başka bir hale sokmak demektir. Sosyo kültürel değişimlerin gerçekleştirilmesi hem zaman alır hem de oldukça zordur. Zira toplumu değişime hazırlamak ve değişim programını uygulamaya koymak, dahası değişime hazırlanan topluma, alışılmış değerlerinden ayrılıp yeni değerlerin kabul ettirilmesi de hayli güçtür. Çünkü değişim aynı zamanda zihni yapının başkalaşması demektir. Peki topluma değişim ve dönüşümü nasıl kabul ettireceksiniz?

Meşrutiyet döneminde toplumun modernleştirilmesi adına batı tarzı yenilikler meydana getirilmeye çalışılmıştır. Ne var ki yapılmak istenen yenilikler akim kalmıştır. Bunun en büyük nedeni yenileşme hareketinin bir plan bir program dahilinde yapılmamış olmasındandı. Osmanlı reformatörleri değişimi ani ve kısmi bir yenileşme olarak algılamalarından dolayı yenileşme kısır gelişmiştir. Dolayısıyla yenileşmeyi bütün olarak görememe, değişimi yarım

³ Atatürk dönemi Türk dış politikası için şu esere bakınız; E. Semih Yalçın, *Atatürk’ün Milli Dış Siyaseti*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007.

bırakmıştır. Değişim yeniliğe açık, değişimi yakalayabilen, sezgisi kuvvetli ve toplumun ne istediğini bilen liderle gerçekleşir.

M. Kemal önderliğinde gerçekleştirilen Türk modernleşme hareketinde toplumsal değişim kısmi değil *bütüncül ve sürekli* bir çizgi takip etmiştir. M. Kemal, değişime bütüncül baktığı için toplumsal alanda yapılan inkılâp hareketleri başarılı olmuştur.

Türk modernleşme tarihinin bu safhası kırılmanın yaşandığı bir süreçtir. Bu sürecin mimarı M. Kemaldir. M. Kemal, Meşrutiyet döneminde şu ya da bu şekilde ortaya konan yenilik gelişmelerini yakinen takip etmiş ve değişimler ve dönüşümlerin ancak radikal kararlarla gerçekleştirilebileceğini sezmiştir. M. Kemal, sosyo kültür alanda yaptığı modernleşmede *demokratik ve otokratik* liderlik özelliğini kullanmıştır. Ancak, O'nun toplumun modernleşmesinde takip ettiği metot tamamıyla O'nun liderlik niteliğinden gelmektedir. M. Kemal, içinde yaşadığı toplumun karakter yapısı ile toplumun ihtiyaçlarını çok iyi biliyordu. Toplumun modernleşmesinde yeniliğin kendisini iyi analize tabi tutar, sonra onun topluma vereceği yararı inceler ve bunun gerçekten toplumun ihtiyacına cevap vereceğine kani olursa buna karar verir ve onu tatbik sahasına geçirirdi. Ancak bu değişimi hemen ortaya koymaz, O, yapacağı yeniliğin toplumda kabul görmesi için ikna turlarına çıkar, ikna kabiliyetiyle toplumu önce yapacağı inkılabı anlatır, onların fikirlerini alır, değişimin neden gereklerini ortaya koyar ve kararını uygular. Görüldüğü gibi M. Kemal yapacağı inkılabı tepeden olduğu gibi indirmemektedir. Yapılması gereken yenilik inceleniyor ve toplum hazırlanıyor, toplumun fikirleri alınıyor, toplumla hem fikir olunduktan sonra inkılap zemin buluyordu. Türk inkılabında -zorluklar ve yetersizliklere rağmen- büyük bir başarı elde edilmesi M. Kemal'in liderliğiyle ilgilidir.

O, toplumunun çağdaş medeni bir toplum yolunda ilerlemesini istiyor ve bunun için gerekli olan her türlü yolu kullanmaktan da çekinmiyordu. Sadece milletin refahını düşünmüş, milletin medeni milletler arasındaki yerini alması ve çağdaş bir toplum yaratmak onun en büyük hedefiydi. O, hedefini belirler ve o hedefini gerçekleştirmek yoluna giderdi. M. Kemal önderliğindeki Türk inkılabı büyük bir dönüşümün ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Liyakat sahibi bir lider olan Atatürk, yenilik hususunda bilgili ve kendini kanıtlamış sahasında uzman kişilerden oluşan bir komisyon oluştururdu. Bu, O'nun istişare usulüyle çalıştığını gösterir. Kişilerin görüşlerine her zaman değer veren bir lider olduğundan dolayı görevlendirdiği kişiler kendilerine verilen değer farkında olduklarından, her işte canla başla çalışırlar ve en özgün ve en güzel bir şekilde çalışmalarını hazırlayıp M. Kemal'e rapor ederlerdi.

Sosyo kültürel alanda yapılan gelişmeler Türk toplumunu her yönüyle batılı bir toplum haline getirecek ve çağdaş bir toplum hüviyetine kavuşturacaktı. Bu noktadan M. Kemal, hem eğitim hem de siyasal bir özelliği olan alfabeyi değiştirerek Latin alfabesinin kabul edilmesini sağlamıştır.⁴ M. Kemal'de alfabe değişikliği diğer bütün inkılaplar gibi çok önceden yer eden bir inkılaptı. Cumhuriyetin hemen akabinde harf değişikliği isteyenler olmasına rağmen O, zamanı ve yeri gelmeden hiçbir işe kalkışmayan bir lider olduğundan dolayı bu hususta tek kelime etmemiş, şartlar olgunlaştığı zaman bir sır gibi sakladığı inkılabını açığa vurur ve kararlı bir şekilde onu tatbik etmiştir. Harf inkılabını 1928 yılına kadar bekletmesinin nedeni, işte şartların daha henüz olgunlaşmamış olmasındandı. Yoksa M. Kemal harf değişikliğini çok evvelden beri istemekteydi. Ancak, harf değişikliğini gerektiren bir

⁴ Harf devrimi için bkz; M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara, 1981.

ortam hazır olmadığından şartları oluşturana kadar bekledi. O, ışığı gördüğünde ise harekete geçer ve hiç kimse de yolundan döndüremezdi. İşte M. Kemal’in *zaman tayini, şartların olgunlaşmasını bekleyecek kadar sabırlı, azimli ve kararlı bir lider olması, O’nun inkılaplarının hep sistemli ve programlı bir şekilde tatbik sahasına koyduğunu göstermektedir.*

O’nun liderlik niteliği sadece harf inkılabında mı kendini göstermiş? Elbette ki hayır, Atatürk inkılâbı bütüncül bir değişim hareketidir. Bu noktadan Atatürk’ün liderlik hususiyetleri de O’nun gerçekleştirdiği tüm değişimlerde kendini göstermiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan inkılapların hepsinde M. Kemal’in izi vardır. Bir tanesi dahi ne onsuz ne de habersiz gerçekleştirilmiştir. Bütün inkılapları kendisi bizzat düşünmüş, planlanmış, kararlı bir şekilde tatbik sahasına koymuştur.

Kültürel alanda Türk Tarih ve Türk Dil kurumlarını kurmakla Türk tarihine ve Türk diline çok büyük hizmet etmiştir. Dil ve tarih şuuru, bir milletin oluşmasında başlıca amillerdendir. M. Kemal, “*Millet, dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir.*” (İnan, 1969: 56) diye ifade ettiği millet kavramının en önemli özelliğinin dil birliği olması gerektiğini uygulama alanına koymuş, yapılan inkılaplarla da bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. (2004: 339-340). Tarihi çok seven M. Kemal, derin bir tarih bilgisine ve bilincine sahipti. O, Türk tarihinin kökenlerinin araştırılması ve batıya karşı Türklerin barbar ırk olmadığını da göstermek amacıyla Türk Tarih Kurumunu kurarak Türklüğe ve Türk tarihine çok büyük hizmet etmiş bir liderdir (İnan, 1939: 242-246).

M. Kemal kişi hak ve hürriyetlerine büyük önem veren liderdir. İnsancıl bir lider olan M. Kemal, inkılaplarda insan haklarını bir kenara itmemiştir. Özellikle kadına büyük haklar tanımıştır. Onların toplum hayatında bir mevki elde etmesi yönünde kanunlar hazırlanmış ve bunları tatbik ettirmiştir. Kadınlar, Cumhuriyetle birlikte sosyal alanda bir yer edinmiştir. Kadına sosyal statüsünün yanında siyasi statüde kazandırmıştır (İnan, 1982).

Yapılan inkılapların sürerlilik kazanabilmesi için inkılabı tam manasıyla idrak eden beyinlerin yetişmesi gereklidir. M. Kemal geleceği genç kuşaklarda gördüğünden dolayı, eğitime çok önem vermiş, eğitim alanında reformlar gerçekleştirmiş, eğitim birleştirilmiş, milli bir eğitimin yolu açılmıştır. Mecburi eğitim getirilmiş, herkese okuma yazma öğretilmesi planlanmış, yeni okullar açılmış ve çağdaş eğitim programları hazırlanarak cumhuriyetçi bireylerin yetişmesi sağlanmıştır (Ergin, 1977: V).

Atatürk inkılapları arasında kuşkusuz en mühim yeniliklerden biri hukuk alanında yapılan inkılâptır. Çağdaş niteliklere sahip bir hukuk sisteminin oluşturulmasıyla, devlet sosyal, laik hukuk devleti anlayışıyla daha çağdaş bir devlet konumuna getirilmiş oldu. Türk medeni kanunu hazırlandı, Ankara hukuk mektebi açıldı ve diğer ceza kanunları hazırlandı (Bozkurt, 1996: 183-184).

Toplumun daha çağdaş bir nitelik kazanması için yapılan inkılaplar arasında kılık kıyafetin düzenlenmesi, (İmece, 1959) tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, (Goloğlu, 1972) takvim, saat ve ölçü (Aksoy, 1941: 6-8) ile soyadı kanununun kabul edilmesi, (Şapolyo, 1935: 11-12) hafta tatili gibi uygulamalar, Atatürk’ün çağdaş liderliğiyle gerçekleştirilen çağdaş değişimlerdir.

Sosyo kültürel alanda yapılan değişimlerin başarıya ulaşmasında Atatürk’ün *ilerlemeci, kararlı, değişimi gören ve yakalayan, çağdaş bir lider olması* yatmaktadır. Değişimin her adımı O’nun direktifiyle işlevlik kazanmıştır. O’nun çağdaş ve demokratik bir lider olma niteliği, Türk çağdaşlaşmasının planlandığı gibi tam ve zamanında gerçekleştirilmesinde temel dinamiği oluşturmuştur.

Sonuç

Sosyal, kültürel ve siyasi alanda yapılan modernleşme pratiği üzerinde M. Kemal liderliğinin tesirine yönelik bir saptama olan incelememiz bize, O'nun adı geçen sahalarda gerçekleştirmiş olduğu inkılapların çok yönlü bir lider tarafından tatbik edilebileceği sonucunu vermiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz liderlik özelliklerinin bütün halinde M. Kemal'de mevcut olduğunu ve bu nitelikleri hayatı boyunca layıkıyla tatbik sahasına koyduğu görülmüştür.

O'nun liderlik vasıflarını gözden geçirdiğimizde “*bırakınız yapsıncı*” bir lider anlayışında olmamıştır. Zaten ciddi bir devrimcinin bu mekanizmaya başvurması düşünülemez. M. Kemal büyük gruplarla çalıştığı zaman, görüntü olarak demokratik liderliğe önem vermekle birlikte, yöntem olarak, bu görüntünün altında otokratik liderlik metodunu kullandığı da görülmüştür. İnkıba kabiliyetini demokratik liderliğinin önemli bir vasıtası olarak kullanması, demokratik yöntemlerle alınan kararların bile bunun, onun çizgisine uygun olmasını sağlamıştır (Kongar, 2005: 193).

Liderlik değerlendirmesinde, Atatürk'ün liderlik mekanizmaları arasındaki seçiminin iki ögeye bağlı olduğunu gösterir. İlki yakın ve hedefine ya da uzak emeline en uygun kararı alıracak olan mekanizmasının seçimi, diğeri ise kendisine karşı savaşım verdiği Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısına karşı meşru temellere dayalı bir güç oluşturabilecek ve bu meşruiyeti yeni kuracağı yapının temeli yapabilecek mekanizmalardır.

Görev liderliği ile toplumsal, duygusal liderlik rolleri karşısındaki durumu da, tıpkı karar mekanizmaları karşısındaki durumu gibidir. Zamana ve şartlara göre bu işlevleri, bazen birini öne alarak, bazen ikisine de aynı ağırlığı ve önemi vererek, kendi kişiliğinde bütünleştirmiştir (Kongar, 2005: 194).

Siyasi ve sosyo kültürel gelişmelerde M. Kemal'in bu mekanizmaları harekete geçirdiğini görüyoruz. Siyasal değişimler bir çırpıda gerçekleştirilebilen bir değişim süreci değildir. Köklü siyasal dönüşümler ancak M. Kemal gibi liderlik nitelikleri bütün halinde bünyesinde toplanmış bir liderle gerçekleşebilirdi. Yapacağı işleri hiçbir zaman tesadüflere bırakmamıştır. O nedenle Türk inkılabı başarılı olmuştur. Aynı şekilde sosyo kültürel değişimler de M. Kemal liderliğiyle şekillenmiştir. Modern bir toplum M. Kemal'in çok yönlü bir lider olması neticesinde gerçekleşmiştir.

Böylece M. Kemal'in gerek karar mekanizmaları, gerekse liderlik işlevleri bakımından, değişen koşullara en uygun seçenekleri kullanmıştır. Bu noktada karar mekanizmalarını kullanma biçimiyle, işlevleri arasında küçük bir fark gözükmemektedir. Karar mekanizmaları açısından temelde otokratik, görünüşte demokratiktir. Yani, bir tek tercih, bir eğilim, bir davranış kalıbı, bir tür karar mekanizması lehine gözlenmektedir. Atatürk model aldığı toplum tipi gereği, kendi yaşam süresini aşsa bile, sonuç olarak, zorunlu olarak çoğulcu bir topluma gidiyordu. Bu açıdan Atatürk'ün çoğulcu bir topluma gidiş yolunda, otokratik karar mekanizmasını kullanmıştır. Atatürk'ün bu husustaki tutumu, çoğulcu bir toplum yaratma yolunda, tekilci bir yöntem olarak özetlenebilir (Kongar, 2005: 196-197).

Kaynakça

- AKSOY, Lemi. (1941), **Modern Türkiye’de Ölçü İnkılabı**, İstanbul: Güneş Matbaası.
- ALTAY, Fahrettin. (1970), **10 Yıl Savaş ve Sonrası**, İstanbul: İnsel Yayınları.
- ARIBURNU, Kemal. (1976), **Atatürk’ten Anılar**, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**. (2004), kolektif eser, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ATATÜRK, M. Kemal, **Söylev ve Demeçler**, c. I-II, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, M. Kemal. (1981), **Nutuk**, Ankara: T.D.K.
- ATATÜRK, M. Kemal. (1981), **Vecizeler**, İstanbul: İnkılap ve Aka.
- ATATÜRK, M. Kemal. (1997), **Nutuk**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ATAY, Falih Rıfkı. (1955), **Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri**, İstanbul: Sel Yayınları.
- ATAY, Falih Rıfkı. (1965), **Atatürk’ün Hatıraları 1914-1919**, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- ATAY, Falih Rıfkı. (1969), **Çankaya**, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- ATAY, Falih Rıfkı. (1990), **Atatürk Ne İdi**, İstanbul: Bateş Yayınları.
- ATAY, Falih Rıfkı. (1990), **Babanız Atatürk**, İstanbul: Bateş.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. (1963), **Tek Adam, Mustafa Kemal, II**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet. (1955), **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, İstanbul: Nurgök Matbaası.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet. (1981), **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, İstanbul: İnkılap ve Aka.
- BORAK, Sadi. (1966), **Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk**, İstanbul: Akşam Kitap Kulübü.
- BOZKURT, Gülnihal. (1996), **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi**, Ankara: TTK.
- ÇANKAYA, Necati. (1985), **Atatürk’ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul:
- DİNAMO, Hasan İzzettin. (1966), **Kutsal Barış**, c. 4, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- DÖKMEN, Üstün. (1994), **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- EGELİ, Münir Hayri. (1959), **Atatürk’ten Bilinmeyen Hatıralar**, İstanbul: Yaşaroğlu Kitapçılık.
- ERENDİL, Muzaffer. (1986), **Çok Yönlü Lider Atatürk**, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- ERGİN, Osman Nuri. (1977), **Türk Maarif Tarihi**, C I/V, İstanbul: Eser Kültür Yayınları.
- GAULIS, Berthe G. (1983), **Çankaya Akşamları**, çeviren: Füzuran Tekil, Yayınevi Yok, İstanbul, 1983.
- GOLEMAN, Daniel. (2002), **Yeni Liderler**, Türkçesi Filiz Nayır, İstanbul: Varlık Yayınları.
- GOLOĞLU, Mahmut. (1972), **Devrimler ve Tepkiler (1924-1930)**, Ankara: Başnur Matbaası.
- GÖKÇEN, Sabiha. (1982), **Atatürk’ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, İstanbul: Türk Hava Kurumu Yayınları.

- HOMANS, George C. (1950), **The Human Group**, A Mentor Book, Newyork: New American Library.
- IRMAK, Sadi. (1984), **Atatürk Bir Çağın Açılışı**, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- IRMAK, Sadi. Cumhuriyet, 17.11.1967.
- İMAER, Cahit. (1989), **Atatürk'ten Seçme Sözler**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İMECE, M. Selim. (1959), **Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri**, İstanbul: İş Bankası Yay.
- İNAN, Afet. (1939), "Atatürk ve Türk Tarih Tezi", Bellekten, C. III.
- İNAN, Afet. (1959), **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- İNAN, Afet. (1969), "Milliyetin Temeli Olan Dil Birliği", **Atatürk'e Saygı**, TDK, Ankara: TDK.
- İNAN, Afet. (1982), **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, İstanbul: MEB.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. (1976), **İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş**, Ankara: Sosyal Bilimler Yayınları.
- KANDEMİR, Feridun. (1965), **Hatıralar ve Söylemedikleriyle Rauf Orbay**, c. 4, İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları.
- KANSU, Mazhar Müfit. (1998), **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, c. I, Ankara: TTK.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal. (1984), **Resimlerle Atatürk, İlkeleri, Devrimleri**, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi.
- KARAL, Enver Ziya. (1969), **Atatürk'ten Düşünceler**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- KİNROS, Lord. (1994), **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KOCATÜRK, Utkan. (1971), **Atatürk'ün Sohbetleri**, İstanbul: Edebiyat Yayınevi.
- KONGAR, Emre. (1978), **İnsanı Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- KONGAR, Emre. (1994), **Atatürk Üzerine**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KONGAR, Emre. (2005), **Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KUTAY, Cemal. (1981), **Atatürk'ün Son Günleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- NACİ, Fethi. (1984), **Atatürk'ün Temel Görüşleri**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- OKYAR, Fethi. (1982), **Üç Devirde Bir Adam**, İstanbul: Alioğlu Yayınevi.
- PARUŞEV, Paraşkev. (1973), **Atatürk Demokrat Diktatör**, İstanbul: E Yay.
- SARI, Ergün. (1981), **Atatürk'le Konuşmalar**, İstanbul: Der Yayınları.
- SHERILL, C. H. (tz.), **Bir Elçiden Mustafa Kemal Paşa**, Tercüman Yayınları.
- SOYAK, Hasan Rıza. (1973), **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.
- ŞAPOLYA, Enver Behnan. (1935), **Türk Soyadı**, İstanbul: Köyhocası Matbaası.
- TÜRKER, Bahtiyar. (2004), **Liderlik**, Elma Yayınevi, Ankara, 2004.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. (1981), **Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara: TDK.
- YALÇIN, Edip Semih. (2007), **Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- YÜCEBAŞ, Hilmi. (1983), **Atatürk'ün Nükteleri, Fıkraları, Hatıraları**, İstanbul: Kültür Kitabevi.